

Лагдан С.П.,
старший викладач кафедри українознавства,
Григоренко А.Д.,
студент гр. 421 (УЗ1611),
Дніпропетровський національний університет
залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ЖАРГОННОЇ ЛЕКСИКИ ПРАЦІВНИКІВ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Жаргонна лексика характерна для мовлення не лише окремих соціальних груп. Нею послуговуються в усному виробничому спілкуванні й працівники багатьох галузей. Предметом дослідження цієї статті є жаргонна лексика працівників залізничного транспорту, утворена за допомогою вторинної номінації. Цей спосіб належить до найдавніших способів термінотворення, в його основі лежить метафоричне перенесення, асоціації з певними реаліями навколишньої дійсності. У творенні жаргонної лексики залізничників зазнали вторинного переосмислення загальноживані слова здебільшого на підставі зовнішньої схожості. Найбільш поширеними є зооніми, антропоніми та предмети побуту. Специфікою залізничних жаргонізмів є також їх творення за звуковою чи буквеною схожістю найменувань серій транспортних засобів.

Ключові слова: жаргонна лексика, залізничний транспорт, вторинна номінація.

Постановка проблеми. У професійному мовленні фахівці будь-якої галузі послуговуються, окрім засобів літературної мови, до яких належать наукові терміни, і засобами розмовного мовлення, зокрема жаргонною лексикою. Жаргон як мовне й соціокультурне явище останнім часом отримав значне поширення в окремих соціальних, професійних і вікових групах. Він є свідченням динамічного розвитку мови, передусім її розмовного варіанта. Окрім цього, серед науковців змінюються вектори тлумачення цього мовного явища. Так, якщо раніше про жаргонну лексику лише побіжно згадували як про засіб, що лежить за межами літературної норми, то сьогодні цей пласт лексики розглядають як невід'ємний елемент спілкування багатьох мовців. Зокрема В. А. Карпець уважає, що «жаргон як особливий некодифікований складник мови... існує й функціонує в тісному взаємозв'язку з іншими кодифікованими й некодифікованими, загально- і вузьковживаними складниками мови і водночас протиставлений їм» [1, с. 6-7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Привернення уваги вітчизняних дослідників до жаргонної лексики позначилося на дослідженні цієї категорії слів загалом (Л. Ставицька [5], Т. М. Кондратюк [7]), а також на лексикографічному описі (словники С. Пиркало, 1999; Л. Ставицької, 2003; Т. М. Кондратюк, 2006). Жаргон розглядають як засіб своєрідного сприйняття оточення, психологічного відображення світобачення. Так, Л. Ставицька наголошує: «Жаргонний

лексикон в усьому своєму соціосемантичному розмаїтті – це ... своєрідна картина світу, потужна семіосфера певного часового зрізу культури, що відкриває у слові смислову перспективу як концентрат соціокультурного, духовного, психологічного клімату епохи» [5, с. 9]. Функціональні параметри жаргону визначає Т. М. Кондратюк: «Будь-яка жаргонна система є лексичним засобом вираження експресії, вербального самоствердження, одночасно й вказуючи на приналежність до певної соціальної групи, об'єднаної чи то за професійною ознакою, чи за спільністю інтересів» [7, с. 17]. Робота Я. С. Старченко присвячена з'ясуванню дериваційних особливостей жаргонових систем української мови. У ній автор наголошує, що творення жаргонізмів базується на загальномовних словотвірних процесах, проте має низку своїх специфічних ознак, які на сьогодні ґрунтовно не досліджені [6, с. 95].

Функціонування жаргонної лексики в окремих професійних сферах було предметом розвідки науковців, наприклад, у спорті – В. А. Карпець [1], в електроенергетиці – З. Куньч, Л. Харчук [2] тощо. Залізнична жаргонна лексика у наш час залишається досить невивченою. Зокрема, серед українських авторів до неї зверталася лише О. П. Мосьпан, у статті якої описані основні тематичні групи некодифікованої лексики та їх використання у спілкуванні залізничників на Інтернет-форумах [3].

Метою статті є аналіз жаргонної лексики працівників залізничного транспорту,

утвореної за допомогою вторинної номінації, а також з'ясування видів метафоричних перенесень.

Основні результати дослідження. Вторинна номінація характеризується використанням наявних у мові слів для називання наукових понять. Крім цього, це найдавніший спосіб термінотворення. «Використання вторинної номінації у термінології пояснюється тим, що поняття науки значно більше, ніж слів для їх номінації. Процес метафоризації – це вміння пізнавати одні предмети через інші, а нові явища – через порівняння з уже відомими» [4, с. 127].

Залізнична жаргонна лексика утворена шляхом метафоричного перенесення назв осіб (антропоніми), тварин (зооніми), предметів здебільшого на підставі зовнішньої схожості за формою, кольором тощо, а також на підставі властивостей, функцій предметів.

Нерідко асоціації з певними реаліями виникають завдяки розвинутій фантазії працівників залізниці. Наприклад, електровоз серії ЧС4 отримав назву *акваріум* через велику площу вікна кабіни, в якій машиніст із помічником виглядають, «як риба в акваріумі». Паровоз серії П-36 отримав назву *генерал* через «лампаси» – червоні смуги по боках кузова. Тепловози серії ТЕ2 або ТЕ3 називають *монголками* через вузькі лобові вікна, які асоціюються з розкосими очима монголів. Електропоїзди серії ЕР2 до номера 1028 мають круглу кабіну, через що їх порівнюють із *тазиками*. Є серед жаргонізмів і порівняння з елементами одягу. Так, нижню частину кузова локомотива називають *спідницею*, а гальмові башмаки, які підкладають під колеса вагонів, – *туфлями*.

Значна кількість жаргонних слів утворена шляхом перенесення властивостей предметів, їх призначення тощо. Так, наприклад, вагон-цистерна отримав назву *бочка*, оскільки котел вагона має форму перевернутої діжки. Високовольтний запобіжник на електропоїздах називають *бомбою* через властивість вибухати під час перегорання. Локомотив, обладнаний візками для колії 1435 мм, буферами і гвинтовими зчепами, називають *вузьким*. Це пов'язано з розвитком галузі, оскільки ширина колії на залізницях колишнього СРСР складає 1520 мм, тоді як колія у більшості західних країн має ширину 1435 мм, тому розглядається як вузька. До того ж, практично на всьому рухомому складі в наш час встановлені автозчепи, тому гвинтові зчепи, які необхідно з'єднувати

вручну, майже не застосовуються. Аналогічно до *вузького локомотива* станційний парк із коліями та стрілочними переводами шириною колії 1435 мм називають *вузьким парком*. Двомісне купе провідників називають *десятькою*, оскільки стандартний пасажирський вагон має 9 купе для пасажирів і 10-те купе – для відпочинку провідників. Письмовий дозвіл форми ДУ-52 або ДУ-54 отримав назву *зеленка*, тому що його друкують на бланках зеленого кольору. Ізотермічні вагони, призначені для перевезення швидкопсувних вантажів, іменують *льодовиками*. Для позначення електровозів серії ЧС7 використовують жаргонізм *сарай* *загадок* через дуже складі схеми їх будови. Вагони-автомобілевози звать *сітками*, оскільки функції вікон з обох боків виконує металева сітка. Електровози серій ЧС називають *чехами*, оскільки вони були вироблені в Чехословаччині.

Вторинна номінація у залізничному жаргоні знайшла відображення і в застосуванні назв тваринного світу. Наприклад, тепловоз 3ТЕ10М через свою довжину (приблизно 50 метрів) і зелений колір отримав назву *крокодил*. Електровоз серії ЧС2 жартівливо іменують *чебурашка* через характерний дизайн і «низьку» висоту відносно рівня землі. Брудний, змінний тепловоз без умов до існування називають *жабою*. Певна річ, окремі елементи також не могли бути залишені без уваги, тому струмоприймачі, наприклад, прозвали *рогами*. Не тільки транспортні засоби у залізничників асоціюються з представниками фауни. Працівників КМС (коліїної машинної станції) іноді звать *саранчею*, тому що під час ремонту колії вони «зносять» на своєму шляху всі кабелі й муфти.

Специфікою залізничних жаргонізмів є також їх творення за звуковою чи буквеною схожістю найменувань серій транспортних засобів. Багато жаргонізмів виникло на основі власних імен, нерідко історичних постатей. Іноді назва була лише «скороченою версією» повної, як-от паровоз серії СО (Серго Орджонікідзе), який називали *Серго*. Здебільшого жаргонні назви були отримані шляхом зіставлення звуків або букв у серіях з чоловічими чи жіночими іменами. Наприклад, електровоз серії ВЛ8 – *Вільгельм*, тепловози М62 і 2М62 – відповідно *Машика* й *подвійна Машика*, паровоз серії ФД (Фелікс Дзержинський) – *Федя*. Наявні також випадки, коли походження назви бере свій початок в

історії. Наприклад, тепловоз ТЕ2 називали *Фердинандом*. На перший погляд, зв'язку між словами немає. Проте таку назву тепловоз отримав не просто так. Це пов'язано з тим, що раніше існували паровози серії ТЕ, які будували в Німеччині під час Другої світової війни як військові локомотиви. У 1942-1944 роках їх будували на заводах Європи, у тому числі на заводі «Фердинанд Шихау» в польському місті Ельблонг. Потім ці паровози потрапили до СРСР як трофейні. Тепловоз серії ТЕ, розроблений роками пізніше, знайшов «відгук» в історії, тому, за аналогією до паровоза, й отримав жаргонну назву *Фердинанд*.

Нерідко для жаргонного називання залізничних транспортних засобів застосовують назви інших видів транспорту. Так, тепловоз 2ТЕ116 та електровози ЧС200 отримали назву *бойнг* через свою швидкість і потужність. Маневрові локомотиви досить часто називають *тракторами* через зовнішню схожість і специфіку їзди. Приміські поїзди асоціюються із *трамваєм* через велику кількість зупинок на шляху прямування.

Висновки та пропозиції. На основі проведеного аналізу можемо констатувати, що вторинна номінація як один зі способів термінотворення широко використовується і для творення жаргонної лексики працівників залізничного транспорту. Окрім цього, у залізничній лексичній жаргоні є розмовними заміниками наявних термінів на позначення здебільшого транспортних засобів рухомого складу – локомотивів, електровозів і тепловозів за їх серіями. У мовленні залізничників жаргонізм виражають емоційне, гумористично-іронічне сприйняття дійсності, свідчать про професійну приналежність мовців, є мовною ознакою специфічної професійної субкультури. Проведений аналіз далеко не вичерпний, тому перспективу подальших досліджень ми вбачаємо у більш детальній тематичній класифікації жаргонної лексики працівників залізничного транспорту, утвореної за допомогою вторинної номінації.

Література

1. Карпець В. А. Український спортивний жаргон: структурно-семантичний аспект: автореферат дис. на здоб. наук. ступ. канд. філол. наук / В. А. Карпець. – Х., 2006. – 21 с.
2. Куньч З. Семантичний потенціал українських електроенергетичних професіоналізмів і професійних жаргонізмів / З. Куньч, Л. Харчук // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – 2014. – № 791. – С. 61-65.
3. Мосьпан Е. П. Железнодорожный жаргон в Интернет-коммуникации / Е. П. Мосьпан // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія». – 2016. – Вип. 75. – С. 27-31.
4. Панько Т. І. Українське термінознавство: підручник / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. – Львів, 1994. – 216 с.
5. Ставицька Л. Українська мова без прикрас / Л. Ставицька // Ставицька Л. Короткий словник жаргонної лексики української мови. – К.: Критика, 2003. – С. 6-14.
6. Старченко Я. С. Передумови й орієнтири інноваційно-дериваційних досліджень жаргонових систем української мови / Я. С. Старченко // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. – 2014. – Вип. 37. – С. 91-96.
7. Сучасний український сленг і його місце в мовному і метамовному дискурсі // Словник сучасного українського сленгу / упор. Т. М. Кондратюк. – Х.: Фоліо, 2006. – С. 4-32.

Лагдан С.П., Григоренко А.Д. ВТОРИЧНА НОМІНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ОБРАЗОВАНИЯ ЖАРГОННОЙ ЛЕКСИКИ РАБОТНИКОВ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА

Жаргонная лексика характерна для речевой практики не только отдельных социальных групп. Ее используют в устном производственном общении, и работники многих отраслей. Предметом исследования этой статьи является жаргонная лексика работников железнодорожного транспорта, образованная с помощью вторичной номинации. Этот способ принадлежит к самым древним способам терминологического образования, в его основе лежит метафорический перенос, ассоциации с определенными реалиями окружающей действительности. В образовании жаргонной лексики железнодорожников подверглись вторичному переосмыслению общеупотребительные слова преимущественно на основании внешнего сходства. Наиболее распространенными являются зоонимы, антропонимы и предметы быта. Спецификой железнодорожных жаргонизмов является также их образование по звуковому или буквенному сходству наименований серий транспортных средств.

Ключевые слова: жаргонная лексика, железнодорожный транспорт, вторичная номинация.

Lahdan S. Grygorenko A.

SECONDARY NOMINATION AS A WAY OF CREATION OF THE JARGON VOCABULARY OF RAILWAY TRANSPORT WORKERS

Using of the jargon vocabulary is typical not only for certain social groups. It is used in oral communication workers of many industries. The subject of the study of this article is the jargon vocabulary of railway transport workers, formed by means of a secondary nomination. This method is one of the oldest ways of term formation; it is based on a metaphorical transfer, association with certain realities of the surrounding reality. The formation of the jargon vocabulary commonly used words, largely based on external similarities, experienced secondary rethinking by railway workers. The most common are zoonyms, anthroponyms and household items. The specificity of railway jargon is also their creation by the sound or alphabetic similarity with the series and types of vehicles.

Key words: jargon vocabulary, railway transport, secondary nomination.